

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ

Тажинаова Г.А. , Ансабаева А.Д. , Альменбетова К.Ж. ,
Кыстаубаева Б.К. , Мухашева М.Б.

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Қазақстан, Талдықорған
*e-mail: gulnara71.a@mail.ru

«Мектеп жасына дейінгі балалардың тұлға қалыптастырудың құралы ретіндегі ұлттық ойындары» теориялық және практикалық негіздерін анықтау мақсатында Қазақстан Республикасының ресми құжаттарына, тұжырымдамалары мен бағдарламаларына, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік әдебиеттерге теориялық тұрғыда талдау жасау, оқулықтар мен әдістемелік құралдарды зерделей отырып, озық тәжірибелерді меңгеру, тәрбие берудің мазмұнын анықтап, сандық және сапалық талдау жасау, жинақтау, қорытынды жасау.

Ұлттық ойыны – бұл тарихи қалыптасқан қоғамдық құбылыс, іс-әрекеттің дербес түрі, сонымен қатар оқыту мен тәрбиелеудің құралы, өзінің бастапқы және ең құнды қызметін сақтай отырып, баланың рефлексиясы арқылы өзін-өзі тәрбиелеуді қамтамасыз етеді. Ежелден адамның тұрмыс-тіршілігін, еңбегі мен ұлттық ұстанымдарын, халықтың намыс, батылдық туралы ой-пікірлерін, күш-қуат, ептілік, төзімділік, жылдамдық пен қимыл-қозғалыс сұлулығына ұмтылу әрекеттері.

Кілт сөздер: *Ұлттық ойыны, рефлексия, дамытушылық, танымдық, ойын-сауықтық, диагностикалық, түзетушілік, ептілік.*

Кіріспе

Ойын - алғаш балалар өз құрдастарымен араласатын әрекеті болып табылады. Ортақ мақсат, оған жету жолындағы бірлескен күш-жігер, ортақ мүдделер мен тәжірибелер қатысушыларды біріктіреді және олардың мақсат сезімін қалыптастырады. Ойын кезінде бала өзін ұжымның мүшесі ретінде сезіне бастайды, жолдастарының әрекетіне әділ баға беруге үйренеді (егер ол ән айтып бітпесе – ережені бұзса, т.б.). Ал ересек адамның мұндағы міндеті: балалар арасындағы достыққа, сенімге, әділдікке, өзара тиімділік пен жауапкершілікке негізделген жақсы сезімдерді қалпына келтіруге ықпал ететін дұрыс бағыт.

Ойын мектеп жасына дейінгі баланың барлық негізгі құзыреттерін дамытуға мүмкіндік береді:

- ақпараттық (бала ақпаратты қабылдап қана қоймайды, сонымен қатар когнитивтік құзіреттілікті қамтиды);
- тиімді, бала іс-әрекетте әрекет ету қабілетін көрсетеді;
- коммуникативті;
- әлеуметтік.

Ұлттық ойыны тәрбиелік функцияларды шешуге ықпал етеді: дамытушылық, танымдық, ойын-сауықтық, диагностикалық және түзетушілік [1].

Ойын проблемаларды шешуге көмектеседі: денсаулық сақтау және білім беру. Сонымен қатар, ол балаларды біздің заманымызда өзекті болып табылатын ұлттық мәдениетімен таныстыру құралы ретінде де қызмет етеді.

Педагог үшін ұлттық ойынының оң әсері:

- балалардың бойында адамгершілікті дамытады және ойынның өзіне де, ұлттық мәдениетіне де қолайлы эмоционалдық қатынасты қалыптастырады; физиологиялық

қажетті физикалық белсенділікті және балалардың қолайлы психо-эмоционалдық жағдайын қамтамасыз етеді;

- балалардың оқуын қызықты ойынға айналдыра отырып, балаларды бір әрекет түрінен екінші бір байқалмайтын түріне ауыстыруға көмектеседі.

Балаларға арналған:

- денсаулықты нығайтады, интеллект, ептілік, шығармашылық қабілеттерін дамытады;
- айналадағы өмірмен таныстырады, білуге құмарлықты дамытады және сөйлеуді дамытуға, сөздік қорын молайтуға, сөйлеу үлгілерін жинақтауға ықпал етеді;
- адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады, ұжымда ұйымшыл, тату өмір сүру үшін пайдалы дағдыларды бекітеді және балаларды бір-біріне көмектесуге үйретеді;
- эмоционалды сфераны дамытады, өйткені ойын кезінде бала мимика, ым-ишара, сөздер арқылы білдіруді үйренетін күрделі және алуан түрлі сезімдер пайда болады;
- эмпатикалық қабілеттерін дамытады;
- өз халқына сезімін тудырады.

Материалдар мен әдістер

Ойын балаға үлкен қуаныш пен ләззат береді, өмірді көңілді және қызықты етеді, ол баланың жадында ұзақ уақыт бойы, кейде өмірінің соңына дейін сақталады [2].

Балабақшадағы ұлттық ойындары келесі критерийлер бойынша жіктеледі:

- ұлттық мәдениетті көрсету жолымен (адам мен табиғаттың байланысы, жас ұрпақтың ұлттық өмірге көзқарасы, жақсылық пен жамандықтың мәңгілік күресі);
- ойын қозғалыстарының қарқындылық дәрежесі бойынша (белсенділігі жоғары, төмен және орташа ойындар);
- қозғалыс жаттығуларының түрлері бойынша (доп ойындары, жүгіру, ұзындыққа немесе биіктікке секіру және т.б.);
- ойынды ұйымдастырудың күрделілік дәрежесі бойынша (қарапайым және командалық ойындар);
- орындалу әдісі бойынша (рөлдік, сюжеттік, тақырыптық, жүргізушімен немесе жүргізушісіз және т.б.).

Негізгі бөлім

Ұлттық ойындары баланың ерік-жігерін, адамгершілік сезімін дамытуға, интеллектінің дамуына, реакция жылдамдығына әсер етеді, дене шынықтырады. Ойын арқылы ұжым алдындағы жауапкершілік сезімі, ұжымда әрекет ету қабілеті қалыптасады. Сонымен қатар, ойынның стихиялылығы және дидактикалық тапсырмалардың болмауы бұл ойындарды балалар үшін тартымды және «жаңа» етеді. Шамасы, халықтық ашық ойындарды осылай кеңінен қолдану олардың сақталуын және ұрпақтан-ұрпаққа берілуін қамтамасыз етеді [3].

Балабақшадағы халық ойындары ойын-сауық емес, балаларды шығармашылық әрекетке тартудың ерекше әдісі, олардың белсенділігін ынталандыру әдісі.

Ойын барысында бала қоршаған әлем туралы біледі. Ойындар мен дөңгелек билерде халық мәтіндері мен әндерін үйреніп, пайдалана отырып, ойын жағдаяттарына байланысты нақты мазмұнмен толықтырады. Өз халқының мәдениетінің құндылықтары мен нышандарын меңгереді. Ойын балаға оның не істей алатынын, неде әлсіз екенін үйретеді. Ойын кезінде бұлшық еттерін нығайтады, қабылдауды жақсартады, жаңа дағдыларды игереді, артық энергиядан арылады, өз мәселелерін шешудің әртүрлі жолдарын бастан кешіреді, басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға үйренеді.

Қатаң ойын ережелері мен қатысушылардың келісілген әрекеттері балаларды өзара сыйластық пен ұжым алдындағы жауапкершілікке тәрбиелейді. Халық әндерін халық ойындарында қолдану оларды ойын жағдайына сай мазмұнмен толықтырады. Балалар психологтары ұлттық ойындарының балалардың қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру дамыту және психоэмоционалды күйзелістен арылту үшін үлкен маңызы бар екенін айтады [4].

Нәтижелер мен талқылаулар

Дидактикалық ойындардың баланың ойлау және сөйлеу белсенділігі мен оның дербестігін дамытуға тигізетін ықпалын назарда ұстадық. Дидактикалық ойынның негізінде баланың ақыл-ойын дамыту, өзара қарым- қатынасын қалыптастыру мақсаты көзделді. Осы мақсатпен көркем әдебиет ұйымдастырылған іс-әрекеттерінде біз зерттеу тақырыбымызға байланысты «Тәулік бөліктерін ата», «Ағаштарды ата», «Киімдерді ата», «Бұл не?Бұл кім? », «Үй жануарлары мен жабай жануарларды ата» ойындарын пайдаландық.

Сахналау ойындарын қолданғанда көркем шығармаларды рольдерге бөліп ойнатып, ондағы балалар әрекетін оқиға желісі бойынша жүйелі орындауына көңіл бөлінді. Сахналау ойындарына негізінен ертегілер алынды. Онда балалардың ертегі кейіпкерлерін өздігінен таңдауына мүмкіндік жасалды. Ойын үстінде баланың өнерпаздық және шығармашылық қабілетін дамыту үшін оның образға енуі, яғни кейіпкердің іс-әрекетін өзі басынан өткізгендей сезініп, шын мәнінде беріліп ойнауына жағдай жасалды. Сахналау ойындарында оны әсерлендіретін құралдарды да орынды пайдалану жағы ескеріліп, балаға берілген рольді ойнауға сенім білдіріп, ынтасын, тілегін арттырып отырдық. Сол арқылы бала біртіндеп рольдерді сахналауда шығарманы өз қиялымен дамытуға, өрістетуге ат салысатындай дәрежеге жететіні байқалды. Мысалы: «Мақта қыз бен мысық» (мысал), «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?» т.б. [5].

Біздің зерттеу тақырымыз бойынша педагогикалық эксперимент кезінде тіл дамыту сабағында әдеби шығармалар арқылы баланы мектепке даярлау мәселесінде тәрбиенің барлық салаларын қамтумен байланыстырылды.

Зерттеу барысында біз мектепке дейінгі жастағы балаларға байланысты әдістемелік нұсқаулар мен хрестоматияларға талдау жасадық. Талдаудың мақсаты - балабақшада ата-аналар мен тәрбиеші-ұстаздар басшылыққа алатын әдістемелік нұсқаулардың жаңа заман талабына сай болуы, оқытудың жаңа технологияларын пайдалануы, ұлттық құндылықтарды жаңа ХХІ ғасыр туындыларымен толықтыру, т.б. [6].

Баланың жеке басын, мінез-құлқы, ой-санасын қалыптастыратын, өмірге жол ашып, жөн сілтейтін, бағыт беретін - ата-анасы. Ата-ананың бала тәрбиесіндегі ролі туралы Қазақстан Республикасы Конституциясында: «Балаларына қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу ата-ананың етене құқығы және міндеті» деп атап көрсетілген. Отбасында балалардың денесін жетілдіріп, ақыл-ойын дамытып, еңбекке баули отырып, достыққа, инабаттылыққа, ұқыптылыққа, жауапкершілікке, сондай- ақ, үлкенді сыйлау, ата-ананы құрметтеу сияқты ізгі қасиеттерге тәрбиелеуде ата-аналар қолданатын көркем шығармалардың ролі зор. «Бала тәрбиесі бесіктен» дегендей, бала тәрбиесінде отбасы алғашқы баспалдақ болғандықтан, ата-ананың жылы жүрегі, аялы алақаны, мейірімді жүзі, ыстық құшағынан балаға дүние есігі ашылады. Отбасында бала тәрбиесінің дұрыс жолға қойылуы үшін ата-аналар негізгі педагогикалық талаптарды білумен қатар, баланың жан-жақты жетілуіне қолайлы жағдайлар туғызуға ұмтылады [9]. Ол үшін ата-ана қоғам алдындағы өз жауапкершілігін жете түсініп, отбасы тұрмысының гигиеналық талаптарын, ондағы тіршілікте бала қажетін өтеуді есепке ала отырып, ұйымдастырады [7].

Балалар әдебиетінің бастау бұлағы халық ауыз әдебиеті үлгілерін, жазба әдебиетін көркем әдебиет сабағында және күннің екінші жартысында, яғни тәрбие жұмысын кешенді ұйымдастырудың жолдары анықталды.

Тәжірибелік жұмыстар барысында жүргізілген сабақта және сабақтан тыс уақытта өзіндік қорытынды жасау, шығармашылық қабілетін дамытуда баланың барлық іс-әрекетінде (ойын, сабақ, еңбек, серуен) көркем шығарманың тәрбиелік мәнін түсінуде, ертегі, мақал-мәтел, жұмбақ, жаңылтпаштарды орнымен қолдана білуге мүмкіндік туғызылды [8].

Тәжірибелік жұмыстар нәтижесінде тіл дамыту сабағында өтілген материалдарды күннің екінші жартысында жалғастыруға ынта білдіріп, белсенділік танытты. Көркем шығарма кейіпкерлерін, диафильм, мультфильмдерді көріп, ойын кезінде, қарым-қатынас жасауда балаларда шығарма кейіпкерлеріне еліктеу, рольдерді таңдауда айқын көрініс берді [10].

Қорытынды

Қорыта келгенде, алдыға қойылған зерттеу міндеттеріміз өз шешімдерін тапты. Атап айтқанда:

- мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеудің педагогикалық негіздері анықталды;

- Ұлттық құндылық материалдары арқылы мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеу мүмкіндіктері қарастырылды;

- мектепке дейінгі даярлық топ балаларын ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеудің жолдары талқыланды;

- мектепке дейінгі даярлық топ балаларын ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеудің әдістері пайдаланылды.

Сонымен, ұлттық ойыны – мектеп жасына дейінгі баланың тұлғасын қалыптастырудың маңызды құралдарының бірі.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Бондаренко, М.А. Роль народных подвижных игр как средства развития межличностных взаимоотношений старших дошкольников / 2015. № 46-1. С. 199-205.

2. Запорожец, А.В. Некоторые психологические проблемы детской игры / М., 1997.

3. Новосёлова, С.Л. О новой классификации детских игр. Дошкольное воспитание. 1997. № 3. С. 84–87.

4. Степаненкова, Э.Я. Теория и методика физического воспитания и развития ребёнка: учеб. Пособие для студ. высш. учеб.заведений / - 4-е изд., стер. М.: Издательский центр «Академия», 2018. 368 с.

5. Иманбеков Т. Қазақ балабақшаларындағы оқу-тәрбие жұмыстарында ұлттық ойындарды пайдалану (5-7 жас). Автореф. пед. ғыл. канд. 13.00.01.-Алматы, 1995.-23 б.

6. Жұмабекова Ф.Н. Баланың көркемдік талғамын сәндік қолданбалы өнер негізінде қалыптастыру. Пед.ғыл.канд.дис. -Алматы, 1998.-149б.

7. Ұзақбаева С.А. Балаларға эстетикалық тәрбие берудегі халық дәстүрі. Алматы, 1990

8. Ахметов. Ш. Қазақ халқының бала тәрбиелеу дәстүрі. Мектеп №7. 2004 ж.

9. Құлжанова Н. Ана мен бала тәрбиесі. Қызылорда, 1927, 116 б.

10. Бәтібәева С.Ғ. Қазақстанда қазақ балабақшаларының қалыптасуы мен дамуы (1946-200 Іжж.). Пед. ғыл. канд. дисс.-Алматы, 2001.15 153 б.

REFERENCES:

1. Bondarenko M.A. (2015) The role of folk outdoor games as a means of developing interpersonal relationships of older preschoolers. Moscow: No. 46-1, 199-205 p.

2. Zaporozhets A.V. (1997) Some psychological problems of children's play. M., 97-99 p.

3. Novoselova S.L. (1997) On the new classification of children's games. [Preschool education], No.3. 84-87 p.

4. Stepanenkova E.Ya. (2018) Theory and methodology of physical education and child development: [studies. Manual for students. higher. studies.institutions], - 4th ed., ster. M.: Publishing Center "Academy", 368 p.

5. Imanbekov T. (1995). Use of National Games in educational work in Kazakh kindergartens (5-7 years). [Abstract. PED. science. Kand.]. - Almaty, 23 p.

6. Zhumabekova F.N. (1998) Formation of the artistic taste of a child based on decorative and applied art. Ped.gyl.kand.dis. - Almaty, -149 p.

7. Uzakbaeva S.A. (1990) Folk traditions in aesthetic education of children. – Almaty, - 55 p.

8. Akhmetov Sh. (2004). Traditions of the Kazakh people on raising children. School No. 7. – 78 p.

9. Kulzhanova N. (1927). Motherhood and parenting. Kyzylorda, - 116 p.

10. Batibaeva S.G. (2001). Establishment and development of Kazakh kindergartens in Kazakhstan. Ped. gil. v. diss.- Almaty, - 153 p.

НАРОДНЫЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Тажинова Г.А., Ансабаева А.Д., Албменюетова К.Ж.,
Кыстаубаева Б.К., Мухашева М.Б.

Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова, Казахстан, г. Талдыкорган
e-mail: gulnara71.a@mail.ru

Теоретический анализ официальных материалов, концепций и программ Республики Казахстан, психолого-педагогической, методической литературы с целью выявления теоретических основ. «Народная игра - как средство формирования личности детей дошкольного возраста», усвоение передового опыта с изучением литературы и методических пособий, определение содержания воспитания, количественный и качественный анализ, обобщение, подведение итогов.

Народная игра - исторически сложившееся социальное явление, самостоятельная форма деятельности, а также средство воспитания и обучения, сохраняя свою первоначальную и ценнейшую функцию, обеспечивает самовоспитание через рефлексию ребенка. Они издревле формировали образ человека, его образ жизни, труда и национальные позиции, мысли людей о чести и мужестве, стремлении к силе, ловкости, выносливости, скорости и красоте движения.

Ключевые слова: Народная игра, рефлексия, развивающая, обучающая, развлекательная, диагностическая, коррекционная, ловкость.

FOLK GAMES AS A MEANS OF FORMING THE PERSONALITY OF PRESCHOOL CHILDREN

Tazhinova G., Ansabayeva A., Almenbetova K., Kystaubayeva B., Muhasheva B.

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Kazakhstan, Taldykorgan
e-mail: gulnara71.a@mail.ru

Theoretical analysis of official materials, concepts and programs of the Republic of Kazakhstan, psychological, pedagogical, methodological literature in order to identify the theoretical foundations of "Folk games as a means of forming the personality of preschool children", mastering best practices with the study of literature and methodological manuals, determining the content of education, quantitative and qualitative analysis, generalization, summing up.

Folk game is a historically established social phenomenon, an independent form of activity, as well as a means of education and training, while maintaining its original and most valuable function, it ensures self-education through the child's reflection. Since ancient times, they have shaped the image of man, his way of life, work and national positions, people's thoughts about honor and courage, the desire for strength, agility, endurance, speed and beauty of movement.

Keywords: folk game, reflection, developmental, educational, entertaining, diagnostic, correctional, agility.